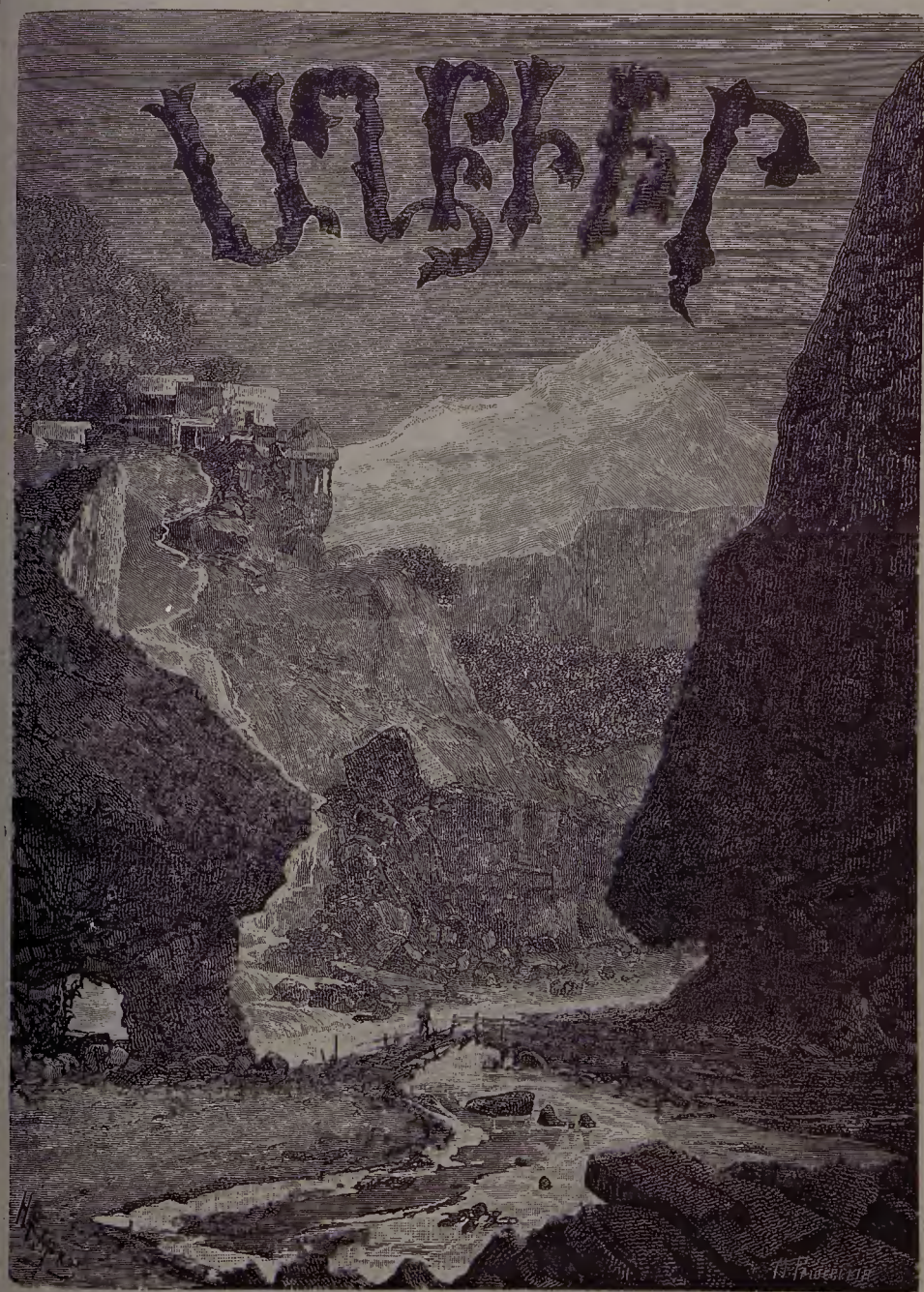

№ 7

ՅՈՒԼԻՍ

1884

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մ 7

Ա. ք ա ղ ա ղ (ոտանաւոր) Ս. Քամաղեանց
 Ա. գ ա տ ի չ մ ա կ ո չ հ ք Զօկ
 Թ ու լ ի ի ա ը ա ու լ ը ջ ք Ա. Սաեփան.
 Հ ս կ ա յ-Մ ք ջ իւն (Շարունակութիւն) Տ. Գիւզալեանց
 Ա. ը ա ու ա (բանաստեղծութիւն) Սրինգ

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՍՐՈՒԵՍ

Բ ու ս ա կ ա ն ա շ խ ա ը չ հ ց (անմշակ ու մշակուած
 ծառի կեանքից) Կ. Կ. Մ.-Շաչ.

ՀԵՏԱՔՐՔԻՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՆՆԵՐ

Զ ու կ չ է չ ա ն ու ա ն ու ա ծ ց ե ղ ի մ ա ն ու կ ն ե ը ը
 Մ ի ջ ա տ ն ե ը ն ի բ ը և կ ե ը ա կ ու ը :

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼՔ

Կապիկն ու շունը Օր. Կ. Սարան.
 Մանուկ ճանապարհորդներ
 Կոյր:

Զ Ո Ւ Ա Ր Զ Ա Լ Ի Ք

Թուարանական խնդիր: Հետաքրքիր թիւ: Հանելուկներ: Գեղջկուհին
 և աղաները: Աչքակապուկի (մանկական խաղ): Շուտասելուկ:
 Բերուկներ:

Նախընթաց Ո՞՞ Ո՞՞ 5-6-ի մէջ եղած հանելուկները բացատրութիւնը:

Յ Ա Ի Ե Լ Ո Ւ Ա Ծ

Ջան գիւլում, ջան ծաղիկ (Ժողովրդական երգ նոտաներով):

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Ինչպէս անցեալ տարի, նոյնպէս և այժմ «Աղբիւրի» Ո՞՞-ը լոյս կը տեսնի
 Ո՞՞-ի հետ միասին սեպտեմբերի մէկին:

Խոնարհաբար խնդրում ենք մեր յարգելի ախ զործակալներէց և բաժանորդ-
 ներէց, որոնք գիււ չեն վճարել «Աղբիւրի» ներկայ տարուայ բաժանորդագրելը, փու-
 թով աշխատեն մեզ հասցնել, եթէ չեն կամենում հետեւեալ համարում իրանց ա-
 նուէնները անցեալ տարուայ չվճարող բաժանորդներէ շարքում տպուած տեսնել:

Ա Ղ Բ Ի Ի Ր

ՄԻԱՄՍԵԱՅ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ե Բ Ե Խ Ա Ն Ե Բ Ի

ԵՒ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

№ 7

Յ Ո Ւ Լ Ի Ս

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՅԻ ՏՊԱՐԱՆ
ՕՐԲԷԼԵՆ ՓՈՂՈՑ, 5

1884

ԱՔԱՂԱՎ

Քաղաղը կանչում է՝
Ծո՛ղըրո՛ղը...

Հարսի, աչքդ
բաց արա,
Անթեղը յե՛տ
տուր՝ կրակ արա.
Ծո՛ղըրո՛ղը...

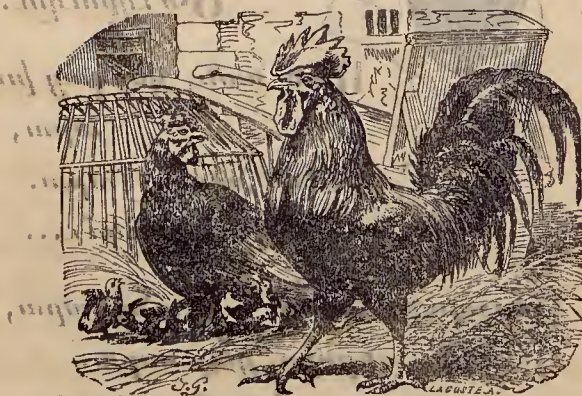
Մեծ նան, վերկաց խաշ
արա,
Առաւօտեհան լօշ արա.
Ծո՛ղըրո՛ղը...

Ռաշպար, հանգ ու հունգ արա,
Վարիւր, սերմիր, ցաք արա.
Ծո՛ղըրո՛ղը

Վարպետ, աշկերտ, հոտաղ, մաճկալ,
Գործը փախաւ, յետ մի՛ք մնալ,
Ծնւղը ծնւղ...
Ը՛ղ ը՛ ը՛ ը՛...

Երթուն որցակ,
Ժամացուցակ,
Ի՛նչ լաւ արիւր,
Չէն ճուն արիւր,
Թարժած արիւր,
Քունս փախցրիր:
Ես էլ շուտով շորս հագնեմ,
Դպրոցի դասեր սովորեմ:

Ս. ՔԱՄԱԼԵԱՆՑ

ԱԶԱՏԻՉ ՄԱԿՈՅԵԼ

Նչ անպիտան և հնացած նաւակ է, ա-
սաց Տիգրանը և հրեց նրան որով մի
Մակուկը վրա էր շատ հնացած և տղեղէր
կոտորուած և հազար ու մէկ տեղից կար-
կատած բնկած էր արեւի տակ լճի ափին:
Տիգրանին ու Մարիամին թու՛մ էր, որ
շատ հնուց մնացած պէտք է լինէր, որով-
հետեւ ամենէին նմանութիւն չունէր միւս մակուկ-
ներին, որոնք դտանվում էին նրա շուրջը հեռու կապոյտ
ծովի վրայ:

— Ես իմ օրումս այս տեսակ մի անպէտք ու հին
նաւակ չեմ տեսել, — ասաց Տիգրանը: Դրան մարմար

— Զորմանում եմ թէ ինչպէս չեն ջախջախում կամ
աչրում դրան, ասաց Մարիամը արհամարանքով: Ինչո՞ւ
իսկ ես զորմանում եմ, թէ այս ինչպէս են շինել
որան, բացականչեց Տիգրանը և կրկին հրեց նաւակը:

Տիգրանը լսելի եղաւ ափին մի սուր ձայն: Եւ ոչ ոք
Տիգրանը իսկոյն ճանաչեց աչրման ձայնը: Ետնայեց և
պատասխանի փոխարէն բղաւեց: «Ի՛նչ»: —

Տիգրանին կանչող կինը արագ քայլերով դալիս էր
գէպ երեխաները աւազի վրայով: Եւ ոչ ոք չէր մտադրում

— Տիգրան, ասաց նա, — եթէ դու կը շարժես այդ
հին նաւակը և կը կոտորես, ուղիղ արժանի ես այն ա-
նուան, ինչ անուն որ տալիս են քեզ: Եւ այս եկաւ ինքն

— Նա այնպէս անպէտք է՛ որ, կամակորութիւնով
պատասխանեց Տիգրանը: Եւ ոչ ոք չէր մտադրում

— Միթէ այդ պատճառ է նրան շարժելու: Գու ինքդ էլ գեղեցիկ չես, ինչ անենք, վրաբերեց կինը:

— Բայց ես այնքան էլ տղեղ չեմ, ինչպէս մակուկը, արհամարանքով ասաց Տիգրանը:

— Տիգրան, եթէ որ ես իմանամ, թէ դու քո կեանքումդ այնքան բարիք կը գործես, ինչքան այդ հին մակուկը, և քո կեանքն այնքան օգտակար կը լինի ուրիշներին և այնքան մարդիկ կ'օրհնեն քեզ, ինչքան նրան, — ասա կ'ուզենայի քեզ էլ թէ ոչ այդպէս տղեղ, այլ թէ կուզ տասնամյատիկ աւելի տղեղ տեսնել, քան այժմ:

— Ա՛հ, մայրիկ, — բացականչեց զարմացած Մարիամը, — այդ ինչպէս:

— Ա՛յ, թէ ինչպէս. նստեցէք այստեղ, հին նաւակի ստուերում և ես կը պատմեմ ձեզ նրա գործերից մէկը, — հէնց անաջիւնը, որ կատարել է նա:

Երեխաները նստուեցին, նստեց նոյնպէս և մայրը մէջքը դէմ տալով նաւակին: Նրա շուրջը շողշողում էր դեղնագոյն աւաղը. իսկ աւաղից փոքր ինչ հեռու երևում էր արեգակի լուսով լուսաւորուած կապոյտ ծովակը: Ջրի փոքրիկ, բայց փայլուն և խաղաղ կոհակները խփում էին ափին՝ ամեն անգամ թողնելով աւաղի վրայ այլեանման փրփրից գծեր: Այն կողմից, ուր երկու ժայռերի միջից դուրս էին ցցունել նաւահանգստի քարեայ ամուր պատերը, ալիքները ծփում էին ուժգնութիւնով:

— Զաւակներս, սկսեց պատմել մայրը, դուք չգիտէք, թէ ձմեռը ինչ ցուրտ և վայրենի է լինում այս ափը. բոլորովին մի տարբեր բան է լինում, քան դուք տեսնում էք այժմ: Եթէ պատահի ձեզ մի այնպիսի ժամանակ դալ տեսնել այս ափը, հաղիւ ոտի վրայ կարողանաք դուք կանգնել: Ծովը այժմ այստեղից շատ հեռու է երևում. իսկ այն ժամանակ ձմեռը քամու հարուածներից ձեզ էլ մաս կը հանէր, եթէ փոքր ինչ մօտենայիք:

—Ահ, երանի թէ այժմ ձմեռ լինէր, վրաբերեց Տիգրանը, շատ ուղու՞մ եմ տեսնել մի մըրկից առաջացած մալիքները:

—Ես շատ անգամ տեսել եմ, ասաց մայրը: Կաւելի շատ, քան թէ ցանկացել եմ: Անտանելի մի տեսարան է լինում և երբեմն էլ շատ, շատ տխրալի: Գիտե՞ս, Տիգրան, քանի-քանի նաւեր են փշրուել այն ժայռին: Խփուելով փոթորիկի ժամանակ, քանի-քանի և կեանք էր ոչնչացել այնտեղ:

—Չգիտեմ, պատասխանեց Տիգրանը, դարձացած նրա խօսքերից:

—Այտեղ այնքան նաւակոծութիւն է պատահել, որ մինչև անգամ սարսափելի է մտածելը: Այժմ շատ սակաւ է պատահում այդ և շատ էլ քիչ մարդիկ են փնտնում, քան առաջ, ի շնորհի այս հնացած մակոյկին և նրա կառավարող հմուտ և վարժ ղեկավարներին:

—Ահ, մայրիկ, ուրեմն այս աղաւթիչ մակոյկ է, հարցրեց Մարիամը, և նրա աչքերը փալկեց:

—Այո, այդ աղաւթիչ մակոյկ է: Յիշում եմ, որ դեռ շատ վաղ, երբ ես փոքր աղջիկ էի և մէկ անգամ նրա մօտ նստած էի տատիս հետ, ինչպէս այժմ ձեզ մօտ, նա պատմում էր ինձ մակոյկի մասին:

—Հոկտեմբերեան մըրկալից զիշերներից մէկն էր: Քաղաքում վաղուց մըրկում էին լամենքը, քամին սուլելով աղմկում էր: Առաւօտեան դեռ շատ վաղ լոյսը բացուելուց առաջ հարիւրաւոր մարդիկ ծովից եկող թնդանօթների ձայնից արթնացան: Դա նշան էր նաւակոծութեան: Տղամարդիկ մինչև իսկ կինարմատներ՝ զարթնեցին, հաղնուեցան և դէպ ծովափ շտապեցին քամու հանդէպ, որ կոտորում ոչնչացնում էր ամեն ինչ: Հրացանի ձայնը ցոյց տուեց, որ նաւը շատ հեռու չէր գտնվում փից մի քանի րոպէից արդէն աղջամուղջի միջից նրանք տեսան ճրագի լոյս և կայմերը:

Նաև խփուեց ժայռին, անց ուղիղ հենց այնտեղ, ուր
ընթանում են ուրախ ակիքները: Այն գիշերը նրանք այլ
կերպ էին խաղում: Մինչ այն օր, այնպիսի մի եղանակին՝
չսոված բան էր օգնութիւն հասցնել նաւակոծներին: Եւ
Յանգզնել մի այդպիսի ժամանակ՝ նոյնիսկ ա-
մենաապահով նաւերով չէր կարող ամենաաներկիւղ
նաւազնացն անգամ ծով մտնել: Իսկ այն-ինչ, չնա-
յելով փոթորիկ արհաւիրքներին, որ մռնչում էր կա-
տաղի գազանի նման, այդ նաւակի տէրը, որի անունը
կ'իմանաք յետոյ, սկսեց պատրաստութիւններ տեսնել: Ա-
մենքն էլ անշարժ նայում էին նրան:

— Ո՞վ է կամենում գալ հետո, ասաց նա բարձր ձայ-
նով, և սկսեց նայել իր շուրջը հաւաքուածներին, որոնց
այլայլուած դէմքերը արդէն ցոյց էին տալիս, որ նրանք
սպասում էին թէ ինչ կը լինի: Ոչ մի ձայն չլսուեց, թէ և
մի տեսակ փոքր իրարանցում ընկաւ ամբոխի մէջ:

Նա ուշադրութիւնով դիտելով ամբոխին կրկնեց նո-
րից: — Ես չէի կարծում, թէ կը կրկնեմ հարցս նորից: Ու-
րեմն ոչ ոք չէ կամենում գալ ինձ հետ. իսկ դու, Յով-
հաննէս, դիմեց նա ձկնորսին, որ կանգնել էր իրանից
փոքր ինչ հեռու:

— Զինի թէ դուք մտածում էք, որ ես ձեզ եմ ուղար-
կելու դէպ փորձութիւն, իսկ ինքս տանը նստելու եմ հան-
գիստ: Ի՞նչ էլ չլինի երկրորդ, ես առաջին գնացողն եմ,
ասաց նա լսելի ձայնով: Ո՞վ կը լինի երկրորդը: Ամբոխը
«ուրա» գոչեց և լսելի եղաւ մի քանի ձայներ:

— Ես կը լինիմ երկրորդը, ձայն տուեց Յովհաննէսը:
Նրանից յետոյ մէկ-մէկ նստեցան և ուրիշ շատերը, այն-
պէս, որ կարելի էր և մի երկրորդ խումբ էլ կազմել: Նաւա-
տէրի օրինակը զարթեցրեց նրանցում, մի տեսակ զգացում,
որ միշտ դրդում է մարդերին՝ աներկիւղ դէպ վտանգ և
մահ անգամ:

Մակոյկը մեծ դժուարութիւնով, բայց անխորձ ծովը ձգեցին: Նաւակի վրայ առաջինը բարձրացաւ նաւատէրը: Մի քանի ըսպէից յետոյ, ամբողջ ափից միմիայն մի սպիտակ կէտ էր որոշում: Ծովը քանի գնում կատաղում էր:

Մակոյկը մնաց ծովում ամբողջ կէս ժամ — անվերջա-նալի մի կէս ժամ: Մարդիկ ափից հետեւում էին նրան: Նրանք կորցնում էին նրան իրանց տեսքից ալիքներում՝ կարծելով թէ խորաօուզուեցան արդէն և էլի նորից հե-ռու մի փայլուն կէտ նշմարելով, ուրախութեան աղա-ղակներով հետեւում էին նրան նորից:

Մակոյկի ամեն անգամ երեւալը ընդունվում էր ու-րախութեան աղաղակներով: Անյայտացաւ նա էլի մէկ ան-գամ էլ և երկար չերեաց: Ամբոխի մէջ իրարանցումն ըն-կաւ և մի տեսակ մեռելային լուութիւն տիրեց ամենքին, որոնք դեռևս սպասում էին թէ ուր կը հասնի գործը:

Ազատիչ մակոյկը վերջացնելով իր գործը դարձաւ լուսաբացին: Ամբոխը՝ որ քարացած մնաց ափին, որոշեց նրան հեռու հորիզոնում. նա անգաղար տատանում էր ընդդիմահարելով ալիքներին և միշտ դէպ լաւաջ էր ըն-թանում: Ամբոխը տեսնելով նրա մօտենալը առաջ վազեց դիմաւորելու. մի քանի հոգի մինչև անգամ ջուրը մտան: Նրացից ամեն մէկը կամենում էր առաջինը լինել մա-կոյկից բռնողը:

Խորտակուած նաւը օտար ձկնորսական նաւ էր. նրա բոլոր ծառայողներին էլ ազատել էին:

Նաւապետը բոլորից առաջ մտաւ նաւը և բոլորից էլ վերջը դուրս եկաւ: Նա տախտակամածի վրայ կանգնած սպասում էր իր հերթին: Ամենքն նկատում էին այժմ նրա գծագրութիւնը, որ փայլում էր առաւօտեան արշա-լոյսի աղօտ լուսով: Ամբոխը կեցցէներ էր որ կանչում էր օդը թնդացնելով: Երբ նա դուսեկաւ, ամբոխը տեղ բաց-արեց նրան անցնելու: Այդ գիշերուանից սկսած հին մա-

կոյկը շատ անգամ մըրկի ժամանակ մտել է ծովը աներ-
աւդ: Տեսնում էք, ինչպէս հնացած մաշուած է նա քա-
նի տեղից է կարկատուած, ով գիտէ քանի անգամ է նա
ջանջախուել և էլի նորոգուել: Նրա այդ կարկատած տե-
ղերը այնքան պառնուկներ են, որչափ մի մարդու վերքերը,
որ նա ստացել է ուրիշներին մահուան վտանգից կամ
իր հայրենիքը ստրկութեան լծից ազատելու միջոցին:
Նրա կարկատանքերով կարելի է հաշուել թէ ինչքան
մարդու կեանք է աղատել նա: Այժմ, Տիգրան, ինչ ես կար-
ծում՝ այն ժամանակը սա աւելի սլատիւ կ'ունենար, եթէ
նոր և մաքուր մնար անօգուտ, թէ՛ այժմ...

Տիգրանը ամօթից գետին գցեց աչքերը: Մայրը մի
քանի րոպէ լուռ կենսւոյց լետոյ սկսեց նորից.

— Սիրելի դաւակներս, ինչքան և հին լինի, այնու-
ամենայնիւ սա դեռ բանում է. տակաջն նրանք, որ այն
առաջի գիշերը լողում էին այս նաւակով, նրանք վաղուց
վերջացրել են իրանց գործը, նրանցից շատերի անունը
անգամ վաղուց մոռացուած է: Նրանցից միմիայն լիշվում է
մի անուն և գոյութիւն էլ կ'ունենայ, մինչ դոյութիւն կ'ու-
նենայ հին մակոյկը:

Ի նշան երախտագիտութեան մակոյկին տուել էին
իր հիմնադրի անունը: Հնացած տառերը, որով դրոշմուած
էր մակոյկի անունը, դեռ չէր անհետացել: Երեխաները
գտան մակոյկի սեւացած անունը և նրանք վանկերով հա-
ղիւ-հաղ կարդացին գրուածը: Նրանց դէմքը փայլեց
ուրախութիւնից:

— Բայց այս մեր պապի անունն է, բացականչեց Մա-
րիամը հիացած: Մայրը ծիծաղեց: — Այո, այդ ձեր պապի
անունն է, այսպէս էին անուանում և նրա հօրը: Այդ
հնացած «Աղատիչ Մակոյկի» հետ կապած է և ձեր պապի
անմոռաց լիշատակը:

ԹՈՒՓԻ ՏՐՏՈՒՆԶԸ

Ինդ ամիս է, ինչ ինձ ձմեռ՝
Ահա այսպէս անխղճօրէն, —
Թմրած, սառած, հոգևարքում,
Խաւարի մէջ, — թողեց այգում:

Հինգ ամիս է ինձ չեն նայել,
Իմ շուրջ գտնուող անգութ ծառեր.
Երբէք սրանք չեն մտածել՝
Ո՞նց են անցնում իմ դառն օրեր:

Միայն սրանք աշխատել են,
Որ իմ շուրջը կամար կապեն,
Աշխատել են, որ ինձ այսպէս
Սեղմուած դրութեան մէջ միշտ թողնեն:

Ծառերի մէջ այսպէս սեղմուած
Ի՞նչպէս ճիւղեր ես արձակեմ...
Ա՛խ, ի՞նչ անեմ, ո՞ր կողմ քաշուեմ,
Որ ոչ մէկին ես չզիպչեմ:

Ա՛հ, թէ ինձ էլ այնպէս թողնեն,
Ինչպէս սրանց, որ աճում են
Եւ զով, պաշտօն, լոյս օդի մէջ
Իրանց ճիւղեր տարածում են.

Եթէ ես էլ արժանանամ
Արեգակի պայծառ լոյսին,
Նա դէպ' ինձ էլ լինի անկեղծ՝
Արժանացնի իւր խնամքին...

Տեսէք յետոյ այս որբ ծառիս,
Որ մնացած եմ անալգեսիան,
Տեսէք ինձնից որքան ճիւղեր,
Որքան պտուղներ կ'առաջանան:

Հաղիւ անցան մութ ամիսներ...
Բարձրանում է դարնան արև,
Որ բոլորին — մեծին, փոքրին —
Ուրախ սրտով տայ իւր բարև:

Սակայն ինձի չէ յաջողում
Արեգակին մօտից տեսնել,
Տեսնել մօտից և մի սրտանց
Դրկել նրան ու համբուրել...

Անգութ ծառեր, մեծ-մեծ ճղներ,
Լու ձեր միջով են ցոլանում
Արեգակի պայծառ զծեր,
Ին էլ հաղիւ վրաս ընկնում:

Ե՛կ, իմ արև, եկ դու շուտով,
Ե՛կ, քո պայծառ անմեղ լուսով
Զննչ տուր ինձի — թմրած ծառիս,
Որ մնում է միշտ քո յուսով:

ԱՂԷՔՍԱՆԴՐ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

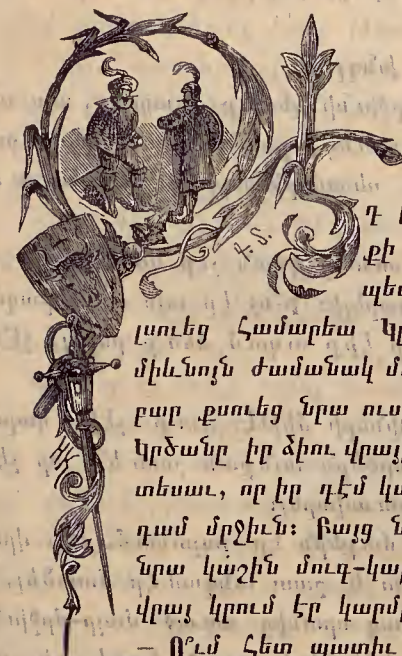
-գիտ վարդապետը, արժանաւոր զինուորական
 -ն զգ մտքով բազմաթիւ գիտելիքներով խոր
 -պա ցար մ ի մտմբան յայտարար զարգացման
 -պիտ մ զարգացման միտ զ ի մտմբան զարգացման
 խորհրդով վարժարանի միտմբան զարգացման
 մ ի մտմբան զարգացման միտմբան զարգացման

ՀՍԿԱՅ-ՄՐՋԻՒՆ

(Շարունակութիւն)

մ ի մտմբան զարգացման միտմբան զարգացման
 մ ի մտմբան զարգացման միտմբան զարգացման

ԵՐԿՈՒ ԶՕՐԱՎԱՐ

Դ ինչի աշխատէս մտածմունքի մէջ բնկաք, պ. զնդապետ, յանկարծ մի ձայն լսուեց համարեա Կրճանի տկանջի տակ, և միևնոյն ժամանակ մէկի բեխը շատ ընտանեբար քսուեց նրա ուսին։
 Կրճանը իր ձիու վրայից աչք գցեց խօսողին և տեսաւ, որ իր դէմ կանգնած էր մի յաղթանդամ մըջիւն։ Բայց նա շէկերի ցեղիցը, չէր նրա կաշին մուգ-կարմիր էր, իսկ կուրծքի վրայ կրում էր կարմիր վահան։

— Ո՞ւմ հետ պատիւ ունիմ խօսելու, զսպած ձայնով հարցրեց Կրճանը։

— Ես էլ նոյնպէս զօրավար եմ, միայն կարմիր ցեղի անասնապահներին։ Իմ անունս Գճան է, իսկ մականունս Քաղցրասլոօշ։

—Հատ ուրախ եմ, պ. զօրավար, քաղաքավարի կերպով վրաբերեց Կրճանը ու իր կողմից ասաց նրան իր անունն ու մականունը:

—Հսկայ-մըջիւն—շատ լաւ մականուն է և դուք արժանի էք դրան: Այ, տեսնո՞ւմ էք այն ծառը, ես նրա վրայից դիտում էի պատերազմը: Գու՛ք Հիանալի կերպով կատարեցիք ձեր պարտքը. բայց միևնոյն ժամանակ ես կ'ասեմ որ...

—Ի՞նչ:

—Յուսով եմ, դուք չէք նեղանալ, պ. զնդապետ. ես ձեզ հետ կամենում եմ բաց, ինչպէս հաւասարի հետ, խօսել, ես...

—Ղարուռակեցէք, խնդրեմ:

—Ի՞նչու այնքան մըջիւնի կեանք փչացրիք, այս ասելով նա ձեռքով ցոյց տուեց պատերազմի դաշտը, ուր փռուած էին բազմաթիւ սևամորթների ու տեղ-տեղ էլ շէկերի դիակներ:

—Ի՞նչ արած, որ առանց դրան չէր կարելի:

—Որպէս թէ չէ՞ր կարելի: Ի՞նչ էր այս պատերազմի նպատակը. դուք գերիներ էիք ուզում ձեռք բերել, չէ՞:

—Այո:

—Իսկ առանց գերիների մեթէ դուք չէիք կարող եօլագնալ: Մեթէ ձեր գործերն այնքան շատ են, որ չէք կարող դուք ինքներդ կառավարել:

Նոր ծանօթը այն մտքերն էր յայտնում, որի վրայ նոյնիսկ մեր Կրճանը շատ և շատ անգամ էր մտածել, և որի համար քիչ ժամանակ սրանից առաջ մայր-մըջիւնը ամաչացրեց նրան միւս ընկերների առաջ: Նա էլ քիչ չէր ցանկանում վերջ տալ ճորտութեանը—այդ անիրաւացի կերպով ուրիշի աշխատանքը իրան սեպհականցնելը. միայն ինչ արած, նա գիտէր, որ մէկ մարդը դաշտում դեռ զինուոր չէ դառնում: Բայց նա չուզեց օտարի մօտ դատա-

պարտել շէկերին. ուստի այդ բոլորի մասին լռեց ու, կամենալով իր ցեղի իսկական ներկայացուցիչը դառնալ, ասաց.

— Ես ամենից առաջ զինուոր եմ և պէտք է, որ ես իմ զինուորական պարտականութիւններս կատարեմ:

Այդ ժամանակ նրանց մօտով անցնում էր շէկերի վերջնապահ զօրքը: Յանկարծ նրանց աչքին ընկաւ մի յաղթանդամ շէկ, որը մէջքին դրած դժուարութիւնով տանում էր մի ահագին հարսեակ: Իսկ հարսեակի կաշուից բռնել էին երեք սևամորթներ ու աւելի դժուարացնում էին մրջիւնի շարժուելը:

— Զուտ թողէք դրան, մեղմօրէն բայց հրամայական ձայնով ասաց Կրճանը երեք թզուկներին:

— Ոչ, պարոն, չի կարելի, լաց լինելով ասացին նրանք: Այս իշխանական հարսեակ է. սևամորթների ապագայ մայր և թագուհին է, կաշուի արանքից երևում է, ինչպէս խեղճը թուպրտում է:

— Վերջին անգամն եմ ասում թողէք, սպառնողական ձայնով ասաց Կրճանը:

— Ին սուրբը վկայ չենք կարող, ախար մենք դրա խնամատարներն ենք:

Կրճանը էլ աւելի ոչինչ չասաց. ձիուցը ներքև իջաւ, հասաւ սևամորթներին ու մի ձեռով որ չբռնէր, մեր երեք թզուկները ամեն մինը մի-մի կողմը թռան: Բայց խեղճ փոքրիկ իշխանուհու բանն էլ վատացաւ, որովհետև խնամատարները այնպէս պինդ էին բռնել հարսեակից, որ Կրճանի բռնութիւնը նրա բարաւիկ կաշին ճղուեց ու միջից կծկուելով և դալարուելով դուրս եկաւ մրջնաճուտն ու ընկաւ գետին:

Կրճանը մեծ ուշադրութիւնով վերցրեց նրան գետնից և դրեց շէկի ձեռների մէջ:

— Առ տար, միայն նայիր զգուշ կաց, վայր չգցես,

— Ներողութիւն, գնդապետ, որ խառնվում եմ ձեր

գործի մէջ, ասաց Ծծանը, որը լուռ ու մեծ ուշադրութեամբ նայում էր այս պատկերին: Ասացէք խնդրեմ, այս խեղճի վերջը ի՞նչ պէտք է լինի:

— Ինչ-որ միտքներին, կը պահենք, կը մեծացնենք, իսկ յետոյ...

— Յետոյ գերի կը դարձնէք:

— Այո:

— Ձեզ ի՞նչ օգուտ մի մշակից, իսկ այստեղ— իր տանը, այդ իշխանուհին, իբրեւ մայր-մըջիւն, հարիւր հազար ձու կը դնի, որոնցից դուրս կը գան այնքան էլ աշխատասէր սեւամորթներ...

— Որոնց իր ժամանակին կարող էինք նոյնպէս գերի տանել, ծիծաղելով նրա խօսքը կտրեց Կրծանը: Իրաւ որ, ո՞րն է աւելի ձեռնարկող — այս բոլորիս մի մշակը, թէ՛ քիչ ժամանակից յետոյ հարիւր հազարը — ինչ տսել կ'ուզի որ հարիւր հազարը:

Նա ձեռքով արեց երեք սեւամորթներից մէկին. — Առ յետ տար ձեր իշխանուհուն: Կարո՞ղ ես տանել:

— Այո, կարող եմ, շատ շնորհակալ եմ, պարոն:

Իր ահագին բռնի տակ կռացած նա անհետացաւ մըջնանոցում: Նրա ընկերները ուղում էին նրան հետեւել:

— Դուք ո՞ւր, ա՛յ, չոռիկալածներ, նրանց առաջը կտրեց Կրծանը. դէ յետ: Յետոյ նա նշան արեց իր մօտ կանգնած երկու շէկերին — հարսեակ տանողներին ու իր ձիուն և հրամայեց. «Տարէք սրանց ուր հարկաւոր է: Գերուածներն ընկան նրա ոտքերի տակ ու միաբերան ճացին. «Աման, աղա-ջան, մեզ վնաս մի տար:

— Ահա, դրանցից ի՞նչ օգուտ, դարձեալ մէջ մտաւ Ծծանը. փոքրիկներին տանել հասկանալի է — նրանցից անխօս արարածներ, անխօս ծառաներ՝ կը դարձնէք. իսկ մեծերին ի՞նչ պէտք է անել, լճա իմացէք, որ հասակ առաւ թշնամին՝ միշտ թշնամի կը մնայ...

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ «ԱՂԲԻՐԻ» № 7 1884 թ.

ԶԱՆ ԳԻՒԼՈՒԾ, ԶԱՆ ԾԱՂԻԿ

(ԺԱՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳ:)

Երաժշ. Ղ. քահան. Տէր-Յովսէփեանի

Խմբագիր-Հրատարակիչ ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆՑ:

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 21 іюня 1884 г.
Типографія И. Мартыросіанца, на Орб. ул., д. № 5

ՋԱՆ ԳԻՐԼՈՒԾ ՋԱՆ ԾԱՂԻԿ

Մեղակ — Allegro.

Սա - ըի խո-աբ, ծեղ-ուէ ծեղ, ջան գիւլում ջան - ջան,

Աղ-բժի, երթանք մի - ա - տեղ ջան ծա - ղիկ ջան - ջան.

Որ հա - ըս-մին վը - րայ տայ, ջան գիւ - րում ջան - ջան,

Գլուխըս տամքս գլխիդ տեղ, ջան ծա - ղիկ ջան - ջան:

Աբելը կամար-կամար, ջան գիւլում, ջան-ջան,
կապել ես ոսկէ քամար, ջան ծաղիկ ջան-ջան,
Յիսուն օր պոս եմ պահել, ջան գիւլում, ջան-ջան,
Իմ աղբօր ճամբի կամար, ջան ծաղիկ, ջան-ջան:

Ճիշտ որ ուղիղ էք խօսում. յանկարծ միւսներին էլ իրանց հետ կ'ապստամբացնեն:—Դէ՛, սիրելիներս, դարձաւ նա դէպի սեւամորթները, շնորհակալ եղէք Աստուծոց և այս պարոնից: Դէ՛, դէպի ձախ, ու՛ յառանջ:

Սեւամորթները ի հարկէ էլ կրկնել չտուին հրամանը, և շտապով վազեցին տուն:

—Տղէք, դուք էլ գնացէք, դարձաւ Կրճանը դէպի իր երկու ստորադրեալները: Տանն ասէք որ ես էլ հիմա կը գամ:

Զօրավարները մենակ մնացին

—Ճիշտն ասած, ես շատ եմ ցանկանում ձեզ հետ մի քիչ էլ խօսել, ասաց Կրճանը իր նոր ծանօթին: Մեր շէկերը ձեր կարմիր ցեղը իրանց հաւասար են հաշվում: Բայց ասացէք, խնդրեմ, մի՞թէ՛ դուք առանց զերիների կարողանում էք կառավարուել:

—Լաւ:

—Իրաւ է, կարծեմ դուք մի այնպէս շատ գործեր չունիք:

—Մի՞թէ... Մենք էլ ձեզ պէս ձմռան պաշար ենք հաւաքում, ձեզ պէս կըթում ենք մեր մանուկներին և այլն և այլն: Բացի այդ մենք այնպիսի աշխատութիւն ունինք, որը դուք ամենեւին չունիք, այն է կաթնագործութիւնը:

—Մի՞թէ դա մի դժուար բան է...

—Հեշտ էլ չէ: Զէիք կամենալ արդեօք ինքներդ ձեր աչքով տեսնելիք ու իմանալիք հեշտ է թէ՛ դժուար: Թէև օտարներին մենք մեր մրջնանոցը չենք թողնում, բայց ձեզ համար այսօր բացառութիւն կ'անենք. իսկ ձեր կեանքի ապահովութեան մասին՝ զինուորականի ադնիւ խօսք եմ տալիս: Կը կսմենա՞ք:

Նա բաց սրտով իր երկար բեխը Կրճանին մեկնեց, իսկ վերջինս էլ պինդ շարժեց, ասելով:

—Մեծ ուրախութիւնով ընդունում եմ ձեր սիրալիր առաջարկութիւնը:

Տ. ԳԻՒԶԱԼԵԱՆՅ

ԱՐՏՈՒՏ

լտուտ, անլտուտ, իմ հոգեակ,
Քանի՜ երգես արտերում,
Ինձ, թուիր անտառը՝
Այնտեղ հնչիր անդադրում:

Ախ, ինչու ես ողջ օրը
Այդ դաշտերում ծլվում,
Ասած տեսնեմ, քաջ երգիչ,
Ի՞նչ խորհուրդ կայ քո սրտում:

Ի՞նչ մի մնար արտերում,
Այնտեղ մարդիկ են լինում,
Որոնք չանկարծ կը բռնեն
Քո քնքուշիկ ձագերուն...

Քեզ էլ նոյնպէս, արտուտիկ,
Թաղարդի մէջ կը ձգեն,
Եւ աղպիսով ամենիդ՝
Քոյրորդին կը ջնջեն...

Այլ անտառը, դէհ, թուիր,
Այնտեղ ձագեր դու հանիր,
Եւ անուշիկ հիւթերով՝
Ձաղուկներիդ կերակրիր:

Ամեն մէկը անտառում
Ազատ կեանք է վայելում...
Ազատութիւն սիրողներն
Այնտեղ են սլանում...

«Լռիր, լռիր, պատանի,
Հատ անմիտ են քո խօսքեր.
Մուժ անտառում ապրում են
Աշխարհից փախչողներ...

Ես գեղջուկին, գեղջուկին
Հատ եմ սիրում և գովում,
Դրա համար օրերով
Արտերից չեմ հեռանում...

Միշտ աշխատող գեղջուկին
Անկեղծ սրտով պաշտում եմ,
Եւ իմ քաղցրիկ երգերում՝
Նրան ես ոչ թ խնդրում եմ...

Դրա համար կը տեսնէք
Միշտ արտերում բուն դրած.
Բնիկ տեղս է արտերը՝
Սուրբ քրտինքով ողողած...

Իսկ գեղջուկը չէ ուզում
Վնասել իմ ձագերուն,
Այլ նա ուրախ է, որ ունի
Ինձ պէս երգիչ իր սրտում...

Նա հրճվում է և խնդում
Տեսանելով արտուտին,
Որ միշտ վերջ է աղբսում
Նրան մաշող տանջանքին...»:

ՍՐԻՆԳ

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԲՈՒՍԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻՑ

ԱՆՄՁԱԿ ՈՒ ՄՂԱԿՈՒԱԾ ԾԱՌԻ ԿԵԱՆՔԸ:

(Ա. Ն. Մ. ՇԱԿ ԾԱՌ):

Ա.

ԲՈՒՍԱԿԱՆ ՀՈՂ

ուսական հող ասում ենք այն գետինն, որի մէջ եթէ մի սերմ կամ կորիզ է ընկնում, նրան աճելու կարողութիւն է տալիս: Այդ հողը զլիսաւորապէս չորս զանազան տարրերից է բաղկացած, այն է՝ կաւից, կիրից, աւազից և սևուցքից:

1. Կաւը այն գեղնաւուն, պարարտ, փափուկ ու կալչուն հողն է, որ երբ հուփ ենք տալիս, նրա վրայ մընում է մեր ձեռքի թողած հետքը: Նա բնական ձևով շատ ջուր է պարունակում իր մէջ և երկար ժամանակ խոնաւութիւն պահպանում, բայց չորանալուց քարի պէս պընդանում ամրանում է. այդ յայտկութեան համար է, որ մեզանում և թէ ուրիշ երկրներում բոլորները կաւից շէնում են զանազան ամաններ՝ հասարակ փարչից սկսած մինչև ունկնաւոր կժերն ու հաստափոր կտրտները:

Կաւի վրայ շատ դժուար է վարուցանք անելը, նա թաց ժամանակ ջիւ է ու կալչում է գործիքներին, իսկ երբ կորցնում է խոնաւութիւնը՝ շատ դժուար է փշրվում, սաստիկ ձմեռան նա ընդունում է ցրտութիւնը և բոյսերին ցրտահարում, իսկ երաշտ ամռանը՝ ճաքճքվում ու բոյսի արմատները կտրատում, բանում:

Կաւր առանձին վերառած ոչինչ չէ աճեցնում, միայն Հողի միւս տարրերի հետ խառն մի շատ ուժեղ տարր է հանդիսանում բոյսի համար: Այն Հողը, որի մեծ մասը կաւն է, ասվում է կ աւ ա յի ն հ ո ղ կամ պ ա ր ա ր տ ե ր կ ի ր:

2. Կ ի ր ր շատ տեսակներ ունի, բայց բուսական Հողի կազմութեան մէջ միայն երկուսն են մտնում. ք ա ր կ ի ր ր՝ որ փշրվում է գործիքների միջոցաւ կամ մի կոշտ բանի հարուելուց և կուխճը՝ կրի այն փխրուն տեսակը, որ դիպչելուց թողնում է իր փոշին մեր ձեռքի ու շորի վրայ:

Կիրը նոյնպէս առանձին վերառած ոչինչ չէ աճեցնում, միայն խառնուրդ եղած ժամանակը օգնում է: Կիրը շատ ջուր է ընկունում իր մէջ և այն յատկութիւնն ունի, որ արևի տաքութիւնը վրան քիչ է ներդործում, ուստի բոյսերը Հով են մնում կրային Հողում: Հեշտ է ճանաչել կրային Հողը իր սպիտակ գոյնից:

3. Աւազը գտնվում է Հողի մէջ երբեմն շատ խոթոր ձևով, երբեմն էլ շատ մանր. բայց նա չէ կարող աճեցնող զօրութիւն ունենալ, եթէ մի աստիճան մանրութիւն չունենայ: Խոթոր ձևով նա ասվում է աւաղաքար, կայծաքար, երկաթաքար, որոնք անօգուտ են բոյսերին, մինչդեռ մանր աւազը փխրուն է շինում, հեշտացնում է հերկելու աշխատութիւնը, նա չէ կաշում գործիքին, որովհետև ամուր է, նա չէ ճաքճքվում կաւի պէս չորային եղանակներին և չէ ցեխանում անձրևած ժամանակ, նրանից հեշտութեամբ է թափանցում թէ ջերմութիւնը և թէ ջուրը՝ իր հետ տանելով բոյսի արմատներին շատ սննդաւոր մասեր: Այն գետինը, որ աւաղային է՝ ասվում է տ ղ մ ու տ. տղմուտ են աւհասարակ կղզիները, գետերի, ծովերի ու լճերի ափերը:

Աւազը առանձին վեր առած՝ այնպէս չէ, ինչպէս կաւն ու կիրը, որոնք բոլորովին աճեցնող պարունակութիւն չունին, միայն այս կայ, որ բոյսը նրա մէջ շատ թույլ է և պտղատու ծառը հաղիւ մի քանի տարի կապրի, եթէ արվէն պատրաստ տնկելու լինինք մէջը մինչև անգամ ծաղիկ կտայ, բայց չէ կարող պտուղը հասցնել:

4. Երբ բուսական մարմինները, ինչպէս են տերև, ծաղիկ, ճիւղ, արմատ, խոտ սկսում են խոնաւութիւնից

փոխել, առաջացնում են մի գորշ կամ սևագոյն նիւթ, որին ասում են ս ե ու ճ ք:

Սևուցք են կազմում և մեռած կենդանիների մնացորդները, անձրևի ու քամու բերած ամեն տեսակ փշուրտանք, միջատներից, զեռուններից ու սողուններից դուրս եկած հեղանիւթը, երբ նրանք խժրժում են հողի երեսին և կամ քաշվում իրանց ստորերկրեայ բները: Այս բոլորը միմեանց վրայ բարդուելով, կազմում է սևուցքի մի խաւ, որ առաջինների հետ խառն շատ բերրի է շինում հողը, մինչդեռ բստինքեան կաւի ու կրի պէս աճեցնող գործութիւն չունի:

Սևուցքով խառն հողը ասվում է ս ե ա Վ ո ղ, որ իր ևս գոյնի շնորհիւ շուտով է տաքանում. որչափ այդ յատկութիւնը օգտակար է ցուրտ երկրների համար, այնքան վնասակար է տաք երկրներում, որովհետև տաքութիւնը շուտով ցամաքեցնում է խոնաւութիւնը, որ անհրաժեշտ է բոյսի համար:

5. Բացի այս չորս գլխաւոր նիւթերը, բուսական հողի մէջ կան նաև փոքր քանակութեամբ և շատ երկրորդական բաներ, ինչպէս են՝ երկաթ, որ զանազան գոյներով ներկում է հողը, ծծումբ, փոսփոր և այլ աղեր, որոնք զանազան դերեր են կատարում բոյսերի աճելութեան մէջ, բայց սրանցից շատերը լաւ որոշուած չեն դեռ, ուստի աւելորդ ենք համարում դրանց վրայ խօսելը:

6. Ասացինք որ կաւը, կիրը, աւաղը և սևուցքը առանձին վեր առած՝ անպտղաբեր են, իսկ միացած ժամանակը միայն աճեցնելու ընդունակութիւն ունին: Երբ սրանցից մէկը կամ երկուսը պակասում է հողի մէջ կամ թէ մէկից չափազանց կայ, միւսներից շատ քիչ, այնպիսի հողին ասում են անպատրաստ հ ո ղ, որին պէտք է ուղղել, համեմել, արհեստական միջոցով պատրաստել, որ հաւասարակշռութիւն պահպանուի նրա մասերի մէջ: Թէ այդ բանը ինչպէս պէտք է անել, մենք ցոյց կը տանք երբ մշակուած ծառի համար կը խօսենք:

Մի բոյս աճելու համար բաւական չէ միայն բուսական հողը. ոչ պակաս դեր է խաղում նրա կեանքի մէջ և օդը, ջերմութիւնը, ցրտութիւնը, ձիւնը, սառնամանիքը, լոյսը, ջուրը և քամիները, որոնք մեր իշխանութեան սահմանից դուրս են և անհրաժեշտ է դրանց արած ազդեցութեան հետ ևս ծանօթանալ:

7. Օդը: Զատ անդամ լուծ կը լինիք որ մարդիկ ասում են՝ այսօր օդը խոնաւ է կամ չոր է, կամ ի՞նչ քաղցր օդ է և կամ թէ առանց օդի չէ կարող ապրել ոչ մի կենդանի, ոչ մի բոյս: Թէ ի՞նչ բան է այդ օդը, որին մենք չենք տեսնում մեր աչքի առաջ ու շօշափել մեր ձեռքով, այլ միայն զգում ենք որ նա կայ, ահա գիտնականների ասածը.

Մեր երկիրը, որ գնդակի ձև ունի, շրջապատուած է մի անհամ, անհոտ, անտեսանելի գազի խաւով, որին մթնոլորդ ենք ասում: Այդ մթնոլորդում երկու տեսակ գազեր կան, մէկը ասվում է թթուածին, միւսը՝ ածխածին: Հարկւր բաժնից՝ մօտ 21-ը թթուածին է, իսկ 79-ը ածխածին, առանց հաշուելու ջրային գոլորշիները և մի քանի գազեր, որոնք ցրնդուած կան օդի մէջ: Գրեթէ ամբողջ մթնոլորդը կազմող այս երկու գազերից թթուածինը, եթէ առանձին վեր առնենք այնպիսի գօրութիւն ունի որ մենք նրանով շնչելով, շուտ կ'ապրենք և շուտով էլ կը մեռնենք, այն ինչ ածխածինը, նոյնպէս առանձին վերառած, ամենւէին մեզ թույլ չէր տալ ապրելու, մենք կը խեղդուէինք նրա մէջ: Բնութիւնը թթուածինին խառնել է ածխածինի հետ, ինչպէս մենք գինուն ջուր ենք խառնում, որ մեզ չհարբեցնէ: Թէ այդ երկու գազերը, որոնց օդ անունն ենք տալիս, արդարև պէտք են բոյսերին, հարկ չկայ երկար խօսելու, ինչպէս մարդս եթէ մի քանի րոպէ շունչ չքաշէ, օդ ներս չսռնէ, կը մեռնի իսկոյն, նոյնպէս և բոլոր բոյսերը առանց օդի կը փչանան բոլորովին: Փորձը ցոյց է տուել, որ մի սերմ չէ կարող ծլել եթէ շատ խորն է ընկնում հողի մէջ և

կամ թէ բոլորովին թաղուած է ջրի տակ: Այո կան սերմեր որ ջրում աճում են, բայց զրկեցէք այդ ջուրը օդից և նա էլ չի դիմանալ:

8. **Ջ եր մ ու թ ի ն:** Ինչպէս առանց օդի նոյնպէս և առանց ջերմութեան կեանք չկայ: Ջերմութեան գլխաւոր աղբիւրը երկիրն է ու արեգակը: Երկիրը մի ընդարձակ շտեմարան է տաքութեան. եթէ փորելով միշտ խորը գնանք, կը տեսնենք որ ամեն 42 արշինից մի աստիճան տաքութիւն կ'աւելանայ, դրանից էլ հետեցնում են որ երկրիս ներսը, կենդրոնում կրակ կայ և այդ կրակի տաքութիւնն է, որ անցնում է մինչև երկրիս երեսը: Տաքութիւնն է ծառի մէջ եղած հիւթը ման ածում, նա է որ կեանք է տալիս ծառին, խոտին, այն սերմին՝ որ պիտի ծլէ, ճիւղեր, արմատներ արձակէ և թէ այն պտղին որ առանց իրան չէ կարող հասունանալ:

Սակայն այդ կենսատու տաքութիւնը շատ անգամ էլ սպանում, խեղդում է բոյսին: Չէք լսել ինչպէս մարդիկ գանգատւում են երաշտ տարիներին, երբ այրվում են անտառները, չորանում, աղանձվում են արտերն ու այգիները և յուսահատ գլուղացին մի պատառ անձրև է խրնդրում երկնքից պապակած երկրի համար: Այդ ջերմութիւնն է, որ չորացնում է հողը և թոյլ չէ տալիս, որ բոյսի արմատները նրանից սնունդ ստանան ու կերակրեն միւս մասերին, դարձեալ այդ ջերմութիւնն է, որից ծառի կամ բոյսի հիւթը կորցնում է իր ջրային մասերը և ինքը թանձրանալով խէժ դառնում (ինչպէս ծիրանի ու դամբուլի ծառերի հետ շատ է պատահում) և էլ չկարողանալով առաջ գնալ՝ մնում է տեղնուտեղը, փակում բոյսի երակների խողովակը և բոյսը փոխանակ աճելու, սկսում է չորանալ:

9. **Ինչպէս տաքութիւնը ունի իր լաւ ու վատ կողմերը, նոյնպէս և ցրտութիւնը:** Երկու տեսակ ցրտութիւն կայ, չոր ու խոնաւ: Չոր ցուրտը օդտարեր է միայն նրանով, որ գարնան սկիզբում երբ փչում է, բոյսերի կամ հողի մէջ եղած ջուրը շուտով ցամաքեցնում է, այն ինչ լաւ արեւին այդ երկար ժամանակի պէտք ունէր, բայց միևնոյն ժամանակ այդ չոր ցուրտն է, որ ցրտահարում է նոր ծլած

բոյսերին, փչացնում ծառի ծաղիկը, ուշացնում աճելու-
թիւնը: Խոնաւ ցուրտը թէւ մի առանձին օգուտ չունի,
բայց այնպէս էլ վնասակար չէ, ինչպէս առաջինը:

10. **Ձիւնը** ոչ այլ ինչ է եթէ ոչ մթնոլորդի մէջ
գտնուած ջրային գոլորշիների սառած դրութիւնը, նա թէւ
երբեմն վնաս է տալիս բոյսերին երբ սաստիկ առատու-
թիւնով թափւում է ու իր ծանրութեան տակ ճղակտոր
անում բոյսերին կամ երկար մնալով ուշացնում նրա ա-
ճումը, բայց այնուամենայնիւ տուած օգուտը շատ է.
ձիւնն է որ իբրեւ վերարկու ծածկում պաշտպանում է ցրտի
երեսից ձմեռնային բոյսերը և նա է որ իր տակ փակում է
երկրից եկած տաքութիւնը, որ անհրաժեշտ է բոյսի համար:

11. **Սառնամանիք:** Եթէ բոյսերի համար մի
հարուած կալ աշխարհիւ երեսին, այդ սառնամանիքն
(այապ) է, որ հետզհետէ թափանցելով բոյսի ներքին կազ-
մութիւնը, սառցնում է նրա հիւթը, կտրատում երակները,
ճաքճքեցնում կեղւն ու ճիւղերը, որից ծառը սև գոյն է
առնում կրակից խանձուածի պէս, իսկ դալար բոյսը սևա-
նում, փետանում: Սառնամանիքն է որ մի երկու օրում
խեղդում փչացնում է արտերն ու այգիները, պարտէզներն
ու մարգերը և վիզը ծուռ թողում երկրագործին ու այգե-
պանին:

12. **Լոյս:** Թէ մարդ, թէ բոյս, թէ անասուն պէտք
ունի լոյսի: Ինչպէս մենք նեղասրտւում ենք երբ մեր բնա-
կարանը կամ մեր փողոցը մութ ու խաւար է և զուար-
թանում ենք երբ մեր շուրջը պարզ ու պայծառ ենք գրտ-
նում, այնպէս էլ զգում են բոյսերը: Փակիւր մի բոյս մութ
տեղում և նա կը գունատուի ու համը կրփոխէ, մինչդեռ լոյսի
մէջ նա աւելի զուարթ տեսք ունէր և աւելի ախորժ համ:

Թէ արդարև բոյսերը սիրում են լոյս, այդ ինքներդ
ևս կարող էք նկատել. նայեցէք ձեր պատուհաններում
դրած ծաղիկներին ձմեռ ժամանակ, երբ դրսի տաքու-
թիւնը չէ ներգործում վրաները և կը տեսնէք նրանց զըլխ-
ները թեքուած է միշտ դէպի արևը. նրանք լոյս են խնդ-
րում և ոչ տաքութիւն: Վերջապէս երկու հոգից այն ա-
ւելի պտղաբեր է, որի վրայ շատ լոյս է ընկնում ու ստուերի
տակ ծածկուած չէ:

13. **Ջ ու ր:** Մենք ասացինք որ առանց ջերմութեան կեանք չկայ, մենք կ'աւելացնենք, որ առանց ջրի ևս առաւել այդ բանը անհնար է: Ջուրը ինչ դրութեամբ էլ որ լինի, հեղուկ թէ իբրև գոլորշի, որ լի է մթնոլորդը և նրանից են առաջ գալիս ամպն ու անձրևը, ցօղն ու ձիւնը, բոյսերի համար մի կենսատու ոյժ է: Ջուրն է որ փափկացնում է հողը ու նրա սննդարար մասերը դիւրամարս շինում արմատների համար, ջուրն է որ զովացնում է յարութիւն է տալիս երաշտ սմառը գլխները կախած ու թառամած բոյսերին: Թէև նա երբեմն էլ հալուածում է կարկտի ձևով թափուելով կամ թէ հեղեղելով քերում տանում է հողը, բոյսի արմատները բաց անում, տակայն տուած օգուտները անհամեմատ շատ են:

14. **Ք ա մ ի ն ոչ ալ ինչ է,** եթէ ոչ օդի տեղափոխութիւնը, որ պատահում է, երբ մի տեղի օդը տաքանալուց թեթևանում, վեր է բարձրանում և մի ուրիշ ցուրտը գալիս է նրա տեղը բռնում: Քամիները լինում են ցուրտ կամ տաք, խոնաւ կամ չոր, նայելով թէ ինչտեղից է անցկացել մինչև մեզ հասնելը. օրինակ սարերից անցնելով՝ նա ցրտանում է, ծովերից՝ խոնաւանում, տաք դաշտավայրերից՝ տաքանում:

Քամիները ևս ունին իրանց լաւ ու վատ կողմերը. նրանք մաքրում են օդը զանազան գարշահոտութիւններից, մի տեղից միւս տեղն են քշում ամպն ու մառախուղը, ամրացնում են բոյսերի ջղերը և օգնում պտղաւորելուն. բայց միևնոյն ժամանակ այն կատաղի քամիներն են որ թափում են ծաղիկն ու պտուղը, ջարդուփշուր անում ճիւղերն ու ոստերը, տակից պոկում տունկերը, հողի տակ ծածկում փոքրիկ բոյսերին կամ թէ քերում բանում նրանց արմատները, քամիներն են նոյնալէս, որ անպէտք բոյսերի սերմերը բերում լցնում են արտերն ու պարտէզները, ուր աճելով, բաւական նեղութիւն են տալիս երկրագործին:

Կ. Կ. ՄԵԼԻՔ-ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆՑ

ՀԵՏԱՔՐՔԻՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Չուկչէյ անուանուած ցեղը մանուկները: Սօխայի արևելեան ամենավերջին ծայրին, Բերնգեան նեղուցի մօտ, բնակվում է մեզ շատ քիչ յայտնի ցեղերից մինը—Չուկչէյ ցեղը: Ժամանակակից նշանաւոր ծովագնաց Նորդենշտէյլը իր «Վեգա» անուն նաւով առաջին անգամ գնաց Սօխա հիւսիսային կողմից Սառուցեալ ովկիանոսով: Դրա շնորհիւ, ի միջի այլոց, բազմաթիւ հետաքրքիր տեղեկութիւններ է ստացուած նաև Չուկչէյ ցեղի վերաբերմամբ: Ահա թէ Նորդենշտէյլը ինչ է պատմում այդ վայրենի և տգէտ ժողովրդի մանուկների դաստիարակութեան մասին: Ծնողները ոչ միայն չեն պատժում մանուկներին, այլ մինչև անգամ չեն էլ լանդիմանում, բայց չնայելով այդ բանին՝ մանուկներն այնպէս քաղաքավարի և հնազանդ են իրանց ծնողներին, որոնց նմանը Նորդենշտէյլին շատ քիչ է պատահել նոյնիսկ եւրոպական կրթուած ընտանիքներում: Նատ կարելի է որ ներանք շատ չար չեն, բայց ներանց խաղերը համարեա նոյն են ինչ-որ մեր գիւղացի երեխաներին: Եթէ ծնողները պարզեւ են ունենում՝ իւրաքանչիւր երեխայ իր բաժինն ստանում է, և երբէք նրանց մէջ վէճ չի պատահում մեծ կտորի համար: Մանուկներից մինը եթէ մի կտոր շաքար է ստանում, իսկոյն այդ

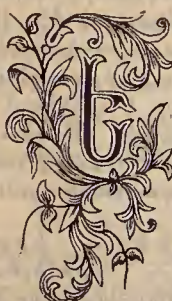
ստացողը սխտւմ է առաջ ինքը ծծել, ապա տալիս է միւսներին, և այս կերպ շաքարի կտորը անցնելով բերնից բերան՝ իսպառ հալչում է: Հէնց վաղ մանկական հասակից չուկչիները չարագանց համբերատար են: Մի աղջիկ «Վագայի» ծուռնումուռ սանդուխքից բարձրանալիս՝ վայր է ընկնում և գլխից սոստիկ վնասվում, բայց առանց դանդատի տանում է սարսախելի ցաւը:

Միջատներն իբրև կերակուր, կարմեւեան քարայրի մարգարէները մորեխով էին կերակրվում: Արևելքում հէնց հիմա էլ վաճառում են և գործ են ածում սրձի հետ իբրև քաղցրաւենիք:

Հին հռոմայեցիները չուկչի էին ուտում: Նշանաւոր գիտնական Լալանդը ուտում էր թէ թրթուր և թէ սարդի ոստայն և հաւատացնում էր, որ առաջինը նշի համ ունի իսկ երկրորդը՝ ընկուզի: Եթէ քանի մի ստորին կենդանիներ մինչև օրս իբրև կերակուր չեն գործածվում, այդ գլխաւորապէս պէտք է վերագրել դէպի նրանց ունեցած մեր անմիտ զգուանքին, և ոչ թէ նրանց վնասակարութեան կամ անհամութեան: Միայն սարդերն ու խեչափարներն են որ դիմադրում են մեր մէջ արմատացած նախապաշարմունքին:

Ա Յ Լ Ե Ի Ա Յ Լ Ք

ԿԱՊԻԿՆ ՈՒ ՀՈՒՆԸ

Րկու իտալացի մանուկ ման էին ածում մի կապիկ: Մէկ անգամ պարելիս այս կապիկի վրայ մի շուն յարձակուեց և սաստիկ կծեց նրան: Մանուկները դրա համար շատ տխրեցան և վճռեցին սովորեցնել կապիկին վրէժխնդիր լինել շնից: Վերադառնալով տուն, մանուկներից մէկը կանգնեց չորս ոտները վրայ և սկսեց հաջել, ինչպէս շուն: Միւսը նստեց նրա վրայ և մազերից բռնեց ու սկսեց թափահարել նրան, և այնպիսի ձևեր անել, որ կարծես թէ խփում է փայտով նրա գլխին:

Կապիկը հանգիստ նստած նայում էր ուշադրութիւնով: Յետոյ փայտը տուեցին կապիկին: Նա առաւ փայտը, բայց այնպէս, որ կարծես հասկացաւ, թէ ինչ են ուղում իրանից...

Երբ որ մի ուրիշ անգամ կրկին յարձակուեց կապիկի վրայ նոյն շունը, կապիկը արագութիւնով ազատուեց, ցատկեց թշնամու մէջքի վրայ, սինդ ճանկեց նրա մազերից և սկսեց, ինչքան ուժով կար, փայտով խփել նրա գլխին: Հաղիւ ազատեցին շանը: Այս դէպքից յետոյ շունը շատ վախենում էր առհասարակ կապիկներից և հէնց որ տեսնում էր կապիկ թէ չէ, կուչ էր գալիս և՛ պոչը հուփ տալով, փախչում:

ՕՐ. ԿՅՏԱՐԻՆԷ ԱՍԼԱՆԵԱՆՅ

ՄԱՆՈՒԿ ԶԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՆԵՐ

Մօտ ժամանակներումս երեք մանուկներ՝ մէկը տղայ տասը տարեկան և երկուսը աղջիկ՝ մինը եօթը, միւս չորս տարեկան, առանց որևէ առաջնորդի Պրուսայից զնացին Հիւսիսային-Ամերիկայի Միսուրի նահանգը: Նրանց ծնողները՝ որոնք մի քանի տարի առաջ գաղթած էին Ամերիկա, գրել էին որ դան իրանց մօտ երեխաները, բաց որովհետև նրանց տանող չեղաւ. ուստի մանուկներն էլ իրանք մեն-մենակ ճանապարհ ընկան: Երեխաների մօրաքոյրը տալով նրանց մի Աւետարան, առաջին երեսի վրայ գրեց նրանց տարիքը, ծննդեան և զնալիք տեղերի անունները և ներքևումն էլ խոշոր տառերով աւելացրեց. «Քոյրը, ինչ-որ դուք կ'անէք այս փոքրիկներից մէկին, ինձ կ'անէք, ասաց Յիսուս Քրիստոս»: Այդ երկար ճանապարհը մանուկներն անցան ամենայն յաջողութիւնով: Ում որ նրանք զիմում էին որևէ խորհրդի կամ օգնութեան համար և ցոյց էին տալիս դիրքը, ամենքն էլ իրանց ձեռքից եկածը նրանցից չէին խնայում. և այսպէս մատաղ ճանապարհորդները բոլորովին անվնաս արժանացան իրանց սիրելի ծնողների տեսութեան:

Կ Ո Յ Ր

Երեք ընկեր՝ որոնցից մինը կոյր, գելաս են առնում և նստում են ուտելու: Կոյրը առաջ գելասը մէկ-մէկ է ուտում: Յետոյ մտածում է, ես մէկ-մէկ եմ ուտում, իսկ ընկերներս, ով դիտէ, երկու-երկու են ուտում. ինքն էլ է սկսում երկու-երկու ուտել: Յետոյ էլի ինքն իրան մտածում է, ընկերներս անպատճառ երեք-երեք են ուտում, որ ըսկի ձայն չեն հանում. ինքն էլ է սկսում երեք-երեք ուտել: Յետոյ սկսում է չորս-չորս, հինգ-հինգ ուտել, վերջը բոլորբոլոր լցնում է բերանը, երբոր ընկերները մեզք են գալիս նրան և էլի ոչինչ չեն խօսում, ջուխտ ձեռով բոլոր գելասը առաջն է քաշում ու գոռում. — Ախպէր, էդ ինչ էք անում, ըտէնց ուտել կ'լիք, թալան հօ չէ:

Ձ ՈՒՆՐ Ճ Ա Լ Ի Ք

Թ ՈՒՆԱՐԱՆԱԿԱՆ Խ Ն Դ Ի Ր

20) Մուշեղը մի օր դասին ուշանալով ուսուցիչը նրան պատժեց՝ անկիւնում կանգնացնելով այնքան ժամանակ, որքան $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ և $\frac{1}{3}$ ժամ անցել էր դասը ասելուց: Դասը սկսվում էր ճիշտ ժամը $8\frac{1}{2}$ -ին: Առաջէք, ժամը քանիսին Մուշեղը մտաւ դասատուն և քանիսին նա ազատ էր պատժից:

Հ Ե Տ Ա Ք Ր Ք Ի Ր Թ Ի Ի

21) Եթէ 12,345,679 բազմապատկենք 9-ով վերցրած 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 և 9 անգամ, կը ստանանք 9 Հատ միատեսակ թուանշաններից բաղկացած թուեր, որոնց թուանշանների գումարը հաւասար կը լինի բազմապատկչին.

12345679	12345679	12345679
$\times 9$	$\times 18$	$\times 27$
111111111	222222222	333333333

12345679	12345679	12345679
$\times 36$	$\times 45$	$\times 54$
444444444	555555555	666666666

12345679	12345679	12345679
$\times 63$	$\times 72$	$\times 81$
777777777	888888888	999999999

Հ Ա Ն Ե Լ ՈՒ Կ Ն Ե Ր

22) Հէքիաթ Հէքիաթ մի պարկ ցակատ,
Ոչ կոթ ունի և ոչ երկաթ:

23) Կով մ'ունիմ անի-անի,
 Ծծերն իսպաՀանի,
 Տարին մի գամ կաթ կու տայ,
 Էլի ինքը տուն չի գայ:

ԴԵՂՋԿՈՒՀԻՆ ՈՒ ՏՂԱՆԵՐԸ

Մի գեղջկուհի մի քանի էջ առաջն առած տանում էր ծախելու քաղաքում. հանապարհին քանի մի տղաներ հանդիպելով ասացին նրան. «Ֆարով քեզ իշամայր». իսկ գեղջկուհին պատասխանեց համեստութիւնով. «Ջնորհակալ եմ, որդիք ջան»:

ԱՉՔԱԿԱՊՈՒԿԻ

Աչքակապուկի խաղաղալու համար ժողովվում են մեծ ու փոքր մանուկներ, նրանցից մէկի աչքերը կապում են թաշկինակով, իսկ միւս մանուկները ծիծաղելով, ուրախանալով զալիս են և կամաց խփում են աչքերը կապած մանկան մէջքին ու փախչում: Իսկ աչքերը կապածը ձեռները դէս ու դէն է շարժում և աշխատում է բռնել խփողներից մէկն ու մէկին՝ եթէ բռնեց իսկոյն աչքերը բաց է անում, այնուհետև բռնուողի աչքերն են կապում թաշկինակով և խաղը նորից սկսում: Եւ այս կերպ շարունակում են խաղը ինչքան կամենում են:

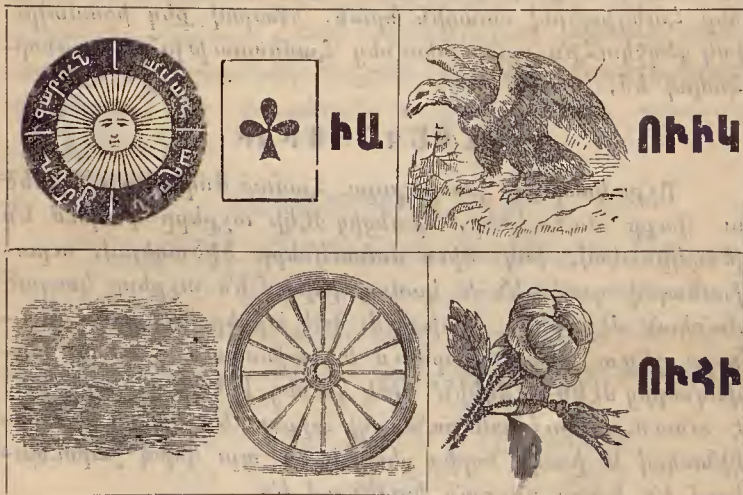
Հ Ո Ւ Տ Ա Ս Ե Լ Ո Ւ Կ

Մեր տան առաջին կայ տասը ծանր տանձի ծառ,
2եր տան առաջին էլ կայ տասը ծանր տանձի ծառ:

Ր Ե Բ Ո Ւ Ս Ն Ե Ր

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐ

Առաջ. 4. Մարտիրոսեանց

ՆԱԽԸՆԹԱՅ № № 5-6Ե ՄԷՁ ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐԻ ԲԱՑԱՏ-
ՐՈՒԹԻՒՆԸ.—

16) Լապտեր, 17) Սառույց,

18)

2	9	4
7	5	3
6	1	8

19) Պէտք է լուցկիները դնել կար-
գով № №-ի տակ և տեղափոխել
այսպէս. տմենեց առաջ 7-ը դր տա-
նե և 10-ը դի վրայ, իհարկ 5-ը դը՝

2-ը դե, 3-ը դը՝ 8-ը դե, 1-ը՝ 4-ը դե և վերջապէս 6-ը դն էլ՝
9-ը դե վրայ:

Խմբագիր-Հրատարակիչ ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆՑ:

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 21 іюня 1884 г.
Типографія И. Мартиросіанца, на Орб. ул., д. № 5

ՄԵԱԿ

Գրականական-բաղադրական լրագիր.
տարեկան գինը 10 ռ., կէս տարուանը
6 ռ.: Հասցէն՝ Թիֆլիս, Редакция
„Мшакъ“: Խմբ.-Հրատ. Գ. Արծրունի:

ԱՐՁԱՊԱՆԵՐ

Քաղաքական-գրականական շաբա-
թական լրագիր. տարեկան գինը 5 ռ., հա-
մարները 10 կողմ: Հասցէն՝ Թիֆլիս,
Ред. „Ардаганъ“: Խմբ.-Հրատ. Ա.
Յովհաննիսեան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Գրականական լրագիր. տարեկան գինը
10 ռ., կէս տարուանը 6 ռ.: Հասցէն՝
Թիֆլիս, Ред. „Меру Айастан“:
Խմբ. Պ. Սիմէոնեանց:

ՆՈՐ-ԴԱՐ

Քաղաքական-գրականական ամենօրեայ
թերթ. տարեկան գինը 10 ռ., կէս տա-
րուանը 6 ռ.: Հասցէն՝
Թիֆլիս, Ред. „НОРЪ—ДАРЪ“:
Խմբ.-Հրատ. Ս. Սպանդարեան:

ԵՐԵՎԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐԻԹԻՒՆՆԵՐ

Հրատարակվում է շաբաթը երեք
անգամ. տարեկան գինը 1 ռ.: Հասցէն՝
Әривань, Тип. Теръ-Григорянцъ.
Խմբ.-Հրատ. Էմ. Տէր-Գրիգորեանց:

ԱՐԱՐԱՏ

Կրօնական, պատմական, բանասիրա-
կան ամսագիր. տարեկան գինը Ռուսաս-
տանում 4 ռ.: Հասցէն՝
Св. Әчмядзинъ, Ред. „Араратъ“:

ԵՐԿՐԱԳՈՒՆԴ

Գրականական և գիտական միամսեայ
հանդէս, Հրատարակութիւն Ատական
Ընկերութեան:

Տարեկան գինը 12 Ֆրանկ:
Հասցէն՝ Կ. Պոլիս, Վալիսէ Սուլ-
թան Խան, Թիւ 6:

Խմբ.-տնօրէն Նիկա Տէմիրճիպաշեան:

ԽԻԿԱՐ

Երգիծաբանական ամսագիր:

Հրատարակվում է ամիսը մի անգամ.
տարեկան բաժանորդագրելը Ռուսաս-
տանի Համար 4 ռ.: Հասցէն՝ «Բուրաս-
տան Մանկանց»-ի Խմբագրատանը:

Խմբ.-տնօրէն Յ. Յ. Պարոնեան:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՍԱՄՈՒԼ

Ամսագիրը Հրատարակվում է Զմիռ-
նիայում:

Տարեկան գինն է 4 մէճլիտիէ արծաթ:
Խմբագիր Տնօրէն՝ Մ. Մամուլեան:
Ռուսահայք կարող են բաժանորդ գը-
րուել պ. Շահվերդեանի լրագրական
գործակալութան միջոցով Թիֆլիզում:

Մամուլի տակից լոյս տեսաւ

ԷԼԻ ՄԵԿ ԶՈՅ

ԿՕՄԵԴԻԱ 5 ՍԵՐԻՈՒ ԾՈՎ

Հեղինակութիւն Գ. Պաշտալեանցի:

Գինն է 1 ռ.

Ծախվում է Թիֆլիսի գրադաճաւա-
նոցներում: 1—1

ԱԳՅՈՒՐ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է ՄԻՆԵՐՆՈՅՆ ԴԻՐԲՈՎ, ՈՒՂՂՈՒԹԻՒՆՈՎ, ՆԻ ՀԵՏԵՒԵԱԼ,
ԱՆՁԻՆՔՆԵՐԻ ԱՇԽԱՏԱԿՅՈՒԹԻՒՆՈՎ.

Աղայեանց Ղ., Աբեղեանց Ն., Կաղուբեան Գ., Զոհրաբեան Յ.,
Թամար, Խօջամիրեանց Գ., Մելիք-Շահնազարեանց Կ., Մելիք-Աղա-
մեան Լ., Մեհրաբեան Ա. (Սրենգ), Մերգույեան Գ., Մեքայէլեան Բ.,
Յովհաննիսեան Գայեանէ (օր.), Յովհաննիսեան Նատալիա, (օր.),
Շահվերդեան Գ., Սալավիէլ-Նեամէլով Ն., Վաչագան, Տէրեանց Ա.,
Բաֆֆի, Փամփուլսեան Մ., Փամպեան Ա. և ուրիշներ:

Տարեկան բաժանորդագինը 3 ռուբլի է, կէս տարուանը 2 ռ.

Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція „Агбуръ“. իսկ արտասահ-
մանից՝ Tiflis (Caucase) Rédaction du journal «AGBUR»:
«ԱՂԻԻԻՒՆ» Թիֆլիսում կարելի է ստորագրուել նաև Հայ-գրա-
վաճառանոցներում, պ. Շահվերդեանի պովիլիօնում և Մանկա-
կան գրադարանում. իսկ Պօլսում «Բուրաստան Մանկանց» Հանդիսի
խմբագրատանը: Խմբագիր-հրատարակիչ ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆՅ:

Պատկերազարդ Հրատարակութիւն
ամիսը երկու անգամ:

Տարեկան գինը 4 ռ.

Հարտարակում է Պօլսում ստորագրուել
կարելի է «վարժարան» ամսագրի
խմբագրատանը:

Մանկավարժական ամսագիր:

Տարեկան գինը 5 ռուբլի է: Հասցէն՝
Тифлисъ, Редак. „Варжаранъ“.
Խմբ.-հրատ. Ն. ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱՆՈՅ

Մանկավարժական ամսագիր: Խրա-
քանչիւր տարը երկու թիւով:

Տարեկան 10 տարը:

Տարեկան գինը 3 մանէթ:

Հասցէն՝ Св. Эчмιάզинъ,

Редакціи „Манкаваржаноуъ“.

Խմբ.-հրատ. ԽՈՐԷՆ Տ. Վ. ՍՏԵՓԱՆԷ:

„ՆՈԺԺԱՏԻ“

Կոլլեկտիվ-տեղի Կրթութեան և Գիտութեան
Տնօրէնութեան Կողմէն շրջագոյրի
նախնական ծախսով:

Գինը 4 մանէթ.

Գրեցի. Тифлисъ, Редакція Пе-
даг. журнала „Нобати“.

Կոլլեկտոր Ն. Ն. ԼՍԵՆԻՍ: